

התמודדות עם ביטויים של שנאת האחר – מבט מבתי הספר

כתבה קבוצת מנהלי בתי ספר*

לעתים תכופות למדיי בתי ספר נתקלים בביטויים של אלימות ושנאת האחר. כוונתנו למצבים שבהם תלמידים מתבטאים באלימות פיזית או מילולית כלפי אחרים רק בשל השתייכותם לקבוצה כלשהי. ביטויים אלו כוללים יחס מזלזל ומשפיל כלפי כל מי שאינו חבר בקבוצתם. קבוצה של מנהלי בתי ספר דתיים, חילונים וערבים נפגשו כדי לדון בפרקטיקות שבתי ספר נוקטים כדי להתמודד עם תופעות של שנאת האחר ואלימות פוליטית. הנחת המוצא הייתה כי מציאות זו מחייבת התייחסות, והטענה הייתה שעל ההתמודדות להיות מערכתית. אין מדובר בתכנית מדף או בפרויקט, אלא במהלך חינוכי מקיף. את תופעת השנאה אי-אפשר למגר, אך חובה לפעול בקרב תלמידים ומורים כדי להגביר את הסובלנות ואת הכלת האחר.

מושאי הגזענות

הגזענות היא תופעה שמאפיינת את כל שדרות החברה. אין קבוצה שאינה נוהגת ביחס מזלזל או מחליש כלפי קבוצה אחרת. אחדים מהביטויים האלימים מופנים כלפי מי שחיצוני לאוכלוסיית בית הספר, ואחרים מופנים כלפי קבוצות בו (למשל מזרחים מול אשכנזים, מוסלמים מול נוצרים, בניס נגד בנות, תלמידים הומואים ולסביות והרשימה ארוכה).

בין קורבן למקרבן

נראה שאחדים מביטויי השנאה מקורם בחוסר ביטחון של התלמידים בזהות של עצמם ובתחושה של איום עליה. לעתים קרובות הם עצמם היו קרבן ליחס מזלזל ומשפיל כלפי הזהות שלהם - כך הקורבן הוא גם התוקפן. מכאן המסקנה שקודם כול יש לפעול כל ברמת הכיתה ובית הספר ולהתמודד עם יחס משפיל ומעליב במסגרת זו.

שני סוגי התמודדויות בבתי הספר

בכלל הפעולות אפשר להבחין בין פעולות יזומות למניעת שנאה ובין פעולות תגובה.

פעולות יזומות

- דרוש שינוי עמוק בתרבות הבית ספרית. אין מדובר בתכנית מדף, אלא בשינוי ב-DNA של בית הספר. השינוי צריך לבוא לידי ביטוי בכל המוסדות והפעולות בו:

א. תכנים

- יש להכליל בתכנית הלימודים ומחוצה לה ריבוי של זהויות. הכוונה שהזהויות המרובות של כל תלמידי בית הספר יבואו לידי ביטוי כך שכל תלמיד ירגיש שבית הספר הוא ביתו ומבטא את זהותו.
- יש להכליל בתכנית הלימודים ומחוצה לה גם זהויות שאינן חלק מקהילת בית הספר במטרה לתת לגיטימציה למגוון הזהויות בחברה הישראלית.

- כדי לעשות זאת יש למפות את תכנית הלימודים ולוודא שמקצועות הלימוד יכללו התייחסויות גם לזהויות המרובות בתוך בית הספר וגם ל"אחרים".
- יש למפות את הפעילויות מחוץ לתכנית הלימודים כגון טיולים וסיורים, התנדבות, מחויבות אישית, תכנים על קירות בית הספר, שעות חינוך או בגרות חברתית ובכל אלו להביא לידי ביטוי את מגוון הזהויות ונקודות המבט בחברה הישראלית.
- כדאי לעודד גיוון באוכלוסיית בית הספר: המורים והתלמידים.
- מומלץ לחשוף את התלמידים למגוון רחב של זהויות בחברה הישראלית על ידי מפגשים עם תלמידים מקבוצות אחרות. חשוב שהמפגשים יהיו סביב למידה או פעילות משותפת.

ב. פדגוגיה - שיטות הוראה ולמידה

- יש לעודד דיאלוג בכל מקצועות הלימוד ובמסגרת זו לתרגל הקשבה ושיחה פתוחה בין התלמידים הכוללת מגוון של עמדות.
- יש לעודד הצגה של נקודות מבט מגוונות. ללמד את התלמידים להתמודד עם מציאות מורכבת שאין בה פתרון אחד נכון. חשוב להדגיש נקודות מבט שמערערות על "האופן הטבעי" שאנו נוטים לראות בו דברים.

1

ג. צוות בית הספר

- המורים חוששים מעיסוק בנושא שנאת האחר בשל הפחד מאובדן שליטה על הכיתה, אבל גם בשל החשש מתגובות ההורים. גם בקרב המורים יש לעתים תופעות של שנאת האחר ופחד. משום כך יש לעבוד עם צוות המורים בהשתלמויות. חשוב שההנהלה תתמוך במורים כך שלא יחששו לקיים שיח פתוח בתופעות שנאה ואלימות; תעודד אותם ואת התלמידים להביע את דעתם האישית; ותיתן להם תמיכה אישית ומוסדית.
- חשוב להפגיש את מורי בית הספר עם צוותים מבתי ספר מקהילות אחרות לצורך למידה משותפת. גם המנהלים עצמם הביעו רצון להיפגש עם עמיתיהם מהקהילות האחרות.

ד. אקלים בית הספר

- כל רכיבי האקלים הבית ספרי - החזון הערכי של בית הספר, קירות בית הספר, התקנון, האווירה ומוסדות התלמידים - צריכים לשדר סבלנות, הכלה וגיוון.

פעולות תגובה

- כל המנהלים מסכימים כי אי-אפשר שלא להגיב לתהתנהגויות של שנאה ואלימות. כל תגובה (גם עונש) חייבת לכלול דיון. עם זאת את התגובות לביטויי האלימות ושנאת האחר אפשר למקם על פני רצף.
- יש הסבורים שיש לאסור כל ביטוי של שנאה ויש לנקוט פעולות ענישה שמשדרות מסר של אפס סבלנות לביטויים.

- יש הסבורים כי את ביטויי השנאה אין להשתיק, אלא יש לתת להם מקום כדי לאפשר דיון פתוח. ההנחה היא שהשתקתם לא תעלים אותם, אלא רק תוריד אותם אל מתחת לפני השטח. יש לאפשר אפוא לתלמידים להביע את עמדותיהם ולהתמודד עמן, לבחון את מקורותיהן ואת סיבותיהן, להצביע על הפחד ולהתמודד עמו.
- במהלך דיון כזה חשוב שאנשי החינוך יציגו את דעתם האישית.

שאלות לדיון

- אילו צעדים על בית ספר לנקוט כדי להפוך את נושא החינוך נגד שנאת האחר ולמען הכלת השונה לחלק מתרבותו (ה-DNA שלו)?
- איזו מדיניות על משרד החינוך לאמץ כדי לעודד פעולות אלה, לתמוך בהן ולחייב אותן?
- אילו פעולות מנהלים ומפקחים יכולים לעשות בקרב מנהלים אחרים כדי להגביר את המודעות לעשייה בנושא זה?

* קבוצת פיצוח של מנהלי בתי ספר שכינסו "מפרש" ופורום דב לאוטמן למדיניות חינוך במטרה לעסוק בנושא ההתמודדות עם גזענות. במפגשים השתתפו:

הרב בני פרל, ראש הישיבה לאמנויות ולמדעים בר-אילן, תל אביב
 שירין נאטור חאפי, מנהלת אורט להנדסה ומדעים, לוד
 רותי אנזל, מנהלת מקיף קרית שרת, חולון
 יעל מטלון, מנהלת בית ספר תיכון גלילי, כפר סבא
 ירמי סטאביסקי, מנהל בית ספר הימלפרב, ירושלים
 אימאן פאהום, מנהלת חטיבת ביניים אבן סינא, נצרת